

Utredning om profilklasser, särskilda inriktningar och insatser för särskilt begåvade och högpresterande elever

Utredning
Anton Mälberg
2024-10-18
Dnr BGN 2024/146-61

Innehåll

1. Inledning	3
2. Särskilt begåvade och högpresterande elever	4
2.1. Rätten till utmaningar och stimulans enligt skollagen	4
2.2. Om särskilt begåvade och högpresterande elever	4
2.3. Processer och arbetsätt för särskilt begåvade och högpresterande elever	6
2.4. Samarbete med gymnasium och högskola	7
3. Riksrekryterande spetsutbildning	8
3.1. Slutsatser	9
4. Profilklasser	10
4.1. Juridiska förutsättningar	10
4.2. Ekonomiska konsekvenser	12
4.3. Pedagogiska konsekvenser	14
4.4. Ämnen och årskurser	15
4.5. Slutsatser	17
5. Särskilda inriktningar	19
5.1. Pedagogiska inriktningar	19
5.2. Skolor med undervisning på engelska	20
5.3. Internationella skolor	21
5.4. Särskilda pedagogiska metoder och skolutvecklingsprogram	22
5.5. Slutsatser	23
6. Sammanfattning och åtgärder	23
7. Källförteckning	25
Bilaga 1. Åva gymnasiums samarbete med högskola och universitet	27

1. Inledning

I denna rapport redogörs för tre uppdrag som på olika sätt behandlar insatser som kan bidra till att ge elever mer utmaningar och stimulans i skolan.

Barn- och grundskolenämnden fattade den 7 februari 2024, § 13, följande beslut:

Barn- och grundskolenämnden uppdrar åt utbildningschef att utreda möjligheten att starta profilklasser eller särskilda inriktningar inom de kommunala grundskolorna. Av utredning ska även framgå vilka profiler eller särskilda inriktningar som skulle kunna vara lämpliga att erbjuda inom den kommunala regin. Utredningen ska omfatta juridiska, ekonomiska och pedagogiska konsekvenser.

I *Politisk inriktning för Täby kommun under mandatperioden 2023–2026* gavs nedan uppdrag:

Högpresterande elever ska stimuleras till nya utmaningar genom samarbete med gymnasieskola, högskola och forskningscentra.

En del av uppdraget i den politiska inriktningen har av verksamhetsområde utbildning getts följande formulering:

Processer och arbetssätt för särskilt begåvade och högpresterande elever ska beskrivas i handbok för elevhälsan, som är under framtagande.

Inom gruppen av elever som behöver mer utmaningar och stimulans i skolan finns bland annat högpresterande elever, särskilt begåvade elever och elever som har ett specialintresse. Det finns skillnader mellan dessa grupper men de kan i vissa fall gagnas av samma insatser. Samma elev kan också tillhöra en, två eller samtliga grupper.¹

Syftet med uppdragen är dels att öka förutsättningarna för att högpresterande och särskilt begåvade elever, i enlighet med skollagen,² ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling, dels till att åstadkomma attraktiva valbara alternativ i Täbys kommunala grundskolor. Bedömningen av insatser görs utifrån juridiska, pedagogiska och ekonomiska konsekvenser i relation till dessa syften.

Rapporten inleds med en beskrivning av högpresterande och särskilt begåvade elever och redogör för pågående och planerat arbete inom verksamhetsområde utbildning med fokus på dessa elevgrupper. Det handlar dels om framtagande av stödjande material som bland annat behandlar anpassningar av undervisningen för elevgrupperna, dels om samarbete med gymnasieskola, högskola och universitet. Därefter följer avsnitt som tar upp spetsutbildning, profilklasser och särskilda inriktningar. Rapporten ger här en generell bild av vilka alternativ som skulle kunna vara lämpliga att införa, men avser inte att ge mer konkreta förslag om exempelvis skolenhet. Avslutningsvis följer en sammanfattning av rapportens slutsatser och de åtgärder som bedöms vara lämpliga.

¹ Prop. 2023/24:79, *Att lättare få läsa i snabbare takt och på en högre nivå*, s. 24.

² 2 kap. 3 § skollagen (2010:800).

2. Särskilt begåvade och högpresterande elever

2.1. Rätten till utmaningar och stimulans enligt skollagen

I skollagens tredje kapitel anges följande gällande barnens och elevernas lärande och personliga utveckling:

Alla barn och elever i samtliga skolformer ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.

Elever som lätt uppfyller de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som minst ska uppfyllas ska ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.³

I förarbetena utvecklas att bestämmelsen innebär att alla elever, även de som utvecklas snabbt, har rätt att få stimulans och utmaningar i skolarbetet. Vidare beskrivs att elever som lätt når målen eller har speciella talanger har rätt att få en individanpassad undervisning och uppmuntran att nå ännu längre i sin kunskapsutveckling. Det framhålls även att det vid resursfördelningen måste tas hänsyn till detta.⁴

2.2. Om särskilt begåvade och högpresterande elever

Skollagen definierar inte gruppen av elever som lätt uppfyller kriterierna närmare, men två grupper som ofta urskiljs i sammanhanget är högpresterande elever och särskilt begåvade elever.⁵

2.2.1. Högpresterande elever

Högpresterande elever definieras ofta som elever som uppnår höga prestationer i ett eller flera ämnen. Skolverket anger andelen elever som är högpresterande till ca 15-20 procent.⁶

Skolinspektionen hänvisar i en kvalitetsgranskning till forskning som visar att högpresterande elever riskerar att uppfattas som självgående och att de utgör en homogen grupp, vilket kan leda till att de inte ges tillräckligt stöd och att undervisningen inte anpassas efter individuella behov.⁷ Högpresterande elever kan även riskera prestationsrelaterad stress.⁸

I jämförelse med medelpresterande elever skriver Skolverket att högpresterande elever bland annat är mer motiverade att lära, har en mer positiv syn på egen förmåga att lära,

³ 3 kap. 2 § första och tredje stycket skollagen (2010:800).

⁴ Prop. 2009/10:165, *Den nya skollagen - för kunskap, valfrihet och trygghet*, s. 285.

⁵ Skolverket (2015a), "1.1 Inledning – att uppmärksamma de särskilt begåvade eleverna", i *Stödmaterial särskilt begåvade elever*, s. 9-10.

⁶ Skolverket (2015a) s. 10.

⁷ Skolinspektionen (2018) *Utmanande undervisning för högpresterande elever. Kvalitetsgranskning på gymnasieskolans naturvetenskapliga program*, s. 5.

⁸ Skolverket (2020) *Redovisning av uppdraget Elever som snabbare når kunskapskraven*, s. 16.

använder lärandestrategier i högre grad och har högre värden för högre ansträngning och uthållighet. Vårdnadshavare till högpresterande elever har högre socioekonomi och större kulturellt kapital.⁹

2.2.2. Särskilt begåvade elever

Skolverket skriver i sitt stödmaterial för särskilt begåvade elever att det inte finns någon enhetlig accepterad definition av särskild begåvning. I stödmaterialiet lyfter Skolverket fram en definition, som de beskriver som “en allmän definition för praktisk tillämpning”, vilken lyder:

Den är särbegåvad som förvånar dig vid upprepade tillfällen med sin osedvanliga förmåga på ett eller flera områden, både i skolan och i vardagslivet.¹⁰

Enligt Skolverkets synsätt är 5 procent av eleverna särskilt begåvade, men de anger också att andelen kan variera från 2-20 procent beroende på definition.¹¹

De flesta modeller betonar, enligt Skolverket, att särskild begåvning handlar om en kombination av förmågor, både kognitiva (t.ex. minne, förmåga att tänka abstrakt och logiskt) och icke-kognitiva (t.ex. kreativitet och motivation).¹² Skolverket konstaterar också att generell forskning om särskilt begåvade elever är begränsad och att den forskning som bedrivs i Sverige främst sker inom ämnet matematik.¹³

Särskild begåvning handlar alltså om en förmåga, det är dock inte alltid som denna förmåga leder till höga prestationer eller väcker förvåning. Detta kan exempelvis bero på att brister i bemötande eller brist på utmaningar och stimulans gjort eleven omotiverad inför skolarbetet, det kan även finnas elever som döljer sin särskilda begåvning för att passa in socialt. Det gör att vissa särskilt begåvade elever kan vara svåra att upptäcka.¹⁴

Om särskilt begåvade elever inte får ett bra bemötande och tillräckliga utmaningar riskerar de att drabbas av olika typer av svårigheter, exempelvis att de inte känner sig accepterade, understimulans, problematisk skolfrånvaro och psykisk ohälsa.¹⁵ Särskilt begåvade elever som inte får utmaningar löper också risk att inte utveckla uthållighet och studieteknik.¹⁶

Precis som andra elever kan särskilt begåvade elever ha en funktionsnedsättning som de kan behöva stöd för, men som kan ta sig annorlunda uttryck till följd av den särskilda begåvningen. Hos vissa särskilt begåvade elever kan brist på ett adekvat bemötande göra att de uppvisar beteenden, exempelvis hyperaktivitet, som misstolkas som symptom på en funktionsnedsättning. Det är även viktigt att beakta elevens

⁹ Skolverket (2012) *Högpresterande elever, höga prestationer och undervisningen*, s. 28-34, 50.

¹⁰ Skolverket (2015a), definitionen är hämtad från Persson (2015) *Tre korta texter om att förstå särskilt begåvade barn i den svenska skolan*.

¹¹ Skolverket (2015a) s. 9.

¹² Skolverket (2015a) s. 10.

¹³ Skolverket (2020) s. 16.

¹⁴ Skolverket (2015a) s. 11-12.

¹⁵ Skolverket (2015a) s. 7.

¹⁶ Skolverket (2015b) “1.2 Särskilt begåvade barn i skolan” i *Stödmaterial särskilt begåvade elever*, s. 8.

socioemotionella utveckling.¹⁷ Ytterligare faktorer som kan vara av betydelse i samband med särskild begåvning är om eleven är flicka eller pojke, vårdnadshavarnas socioekonomi samt om eleven är nyinvandrad.

2.3. Processer och arbetssätt för särskilt begåvade och högpresterande elever

Skollagen ställer krav på systematiskt kvalitetsarbete på både huvudmannanivå och skolenhetsnivå. Inriktningen ska vara att de mål som finns för utbildningen i skollagen och i andra föreskrifter uppfylls, vilket alltså inkluderar ledning och stimulans för elever som lätt når kriterierna.¹⁸

Skolverket skriver att det är viktigt att huvudmän tar ett övergripande ansvar. Aktörer på alla skolans nivåer behöver kunskap om särskild begåvning för att kunna skapa en organisation för hur man samarbetar mellan stadier, skolor och skolformer. Först då, skriver Skolverket, blir det möjligt för de särskilt begåvade och högpresterande eleverna att se sin skolgång som en helhet.¹⁹

Skolverket stödmaterial för särskilt begåvade elever lyfter fram att en handlingsplan kan användas för att utveckla långsiktigt hållbara lösningar för särskilt begåvade elever.²⁰ Flera kommuner har sådana handlingsplaner, i vissa fall är det fråga om mycket ambitiösa planer som tagits fram av eller med stöd av disputerade forskare på området.

En plan som ofta refereras till i andra kommuners handlingsplaner är Stockholms stads handlingsplan. I handlingsplanen beskrivs att den är "anpassad till den rådande situationen, där det inom svenska skolsystemet varken finns en gemensam syn på särskild begåvning eller en framgångsrik tradition för att ta hand om elever som är särskilt begåvade i teoretiska ämnen."²¹

Insatser som ofta lyfts fram för både särskilt begåvade och högpresterande elever handlar om acceleration och berikning. Acceleration innebär att en elev går framåt i snabbare takt i ett eller flera ämnen. Accelererande insatser kan exempelvis handla om att få uppgifter som ligger längre fram i årskursen eller från en högre årskurs, att börja förskoleklass eller årskurs ett tidigare, att läsa med en högre årskurs i ett eller flera ämnen, att helt flytta upp en eller flera årskurser eller att läsa gymnasieämnen i grundskolan. Berikning innebär istället att eleven får möjlighet att bredda och fördjupa sig i sitt lärande. Såväl acceleration som berikning kan ske både inom den ordinarie klassen och i andra konstellationer, exempelvis särskilda grupper.²²

¹⁷ Skolverket (2015b), s. 5-9.

¹⁸ 4 kap. 3-5 §§ skollagen.

¹⁹ Skolverket (2020).

²⁰ Skolverket (2015d) "1.4 Att ge förutsättningar för skolornas arbete", i *Stödmaterial särskilt begåvade elever* s. 4.

²¹ Stockholms stad (2024) *Utbildningsnämndens handlingsplan för att möta särskilt begåvade elevers behov*, s. 12 (ursprungligen från 2019, reviderad 2024).

²² Skolverket (2015c) "1.3 Organisatorisk och pedagogisk differentiering" i *Stödmaterial särskilt begåvade elever*.

Att organisera skolan så att de elever och elevgrupper som är i behov av en mer utmanande undervisning får detta genom berikning eller acceleration beskriver Skolverket som centralt i arbetet med att ge både högpresterande och särskilt begåvade elever den utbildning de har rätt till. I det arbetet behöver hela skolans organisation involveras. Skolverket konstaterar att det till stor del handlar om hur rektor organiserar och leder verksamheten och därigenom säkerställer att det finns en skolorganisation som tar hänsyn till alla elevers specifika behov.²³

För att tydliggöra, vägleda och rikta arbetet med särskilt begåvade och högpresterande elever kommer ett avsnitt i den handbok för elevhälsan som är under framtagande inom verksamhetsområde utbildning att behandla dessa elevgrupper. Avsnittet bygger främst på tillämplig lagstiftning med förarbeten, material från skolmyndigheterna och andra kommuners handlingsplaner och kommer att innehålla länkar till eget stödjande material för Täby kommun samt andra källor med fördjupande material. Avsnittet och det stödjande materialet kommer bland annat att innehålla:

- Kort beskrivning av högpresterande och särskilt begåvade elever
- Stöd för skolorna i att identifiera och kartlägga särskilt begåvade elever
- Stöd för skolorna i att välja insatser för att anpassa undervisningen.

2.4. Samarbete med gymnasium och högskola

Nyligen infördes en bestämmelse i skollagen som innebär att rektorn för en skolenhet i grundskolan får besluta att en elev ska läsa ett eller flera ämnen enligt gymnasieskolans ämnesplaner, om eleven bedöms ha goda förutsättningar att klara studierna och eleven och elevens vårdnadshavare medger det. Om eleven eller elevens vårdnadshavare tar tillbaka sitt medgivande upphör beslutet att gälla.²⁴ Detta ger nya möjligheter för elever i grundskolan att läsa på en högre nivå.

Elever i årskurs 9 har sedan tidigare möjlighet att delta i matematikundervisning på Åva gymnasium en dag per vecka under ledning av två matematiklärare på Åva. Vid starten av höstterminen 2024 deltog 11 elever från 8 fristående och kommunala skolor. Undervisningen fungerar som en brygga mellan högstadiet och gymnasiet och eleverna får chans att utvecklas genom att arbeta med avancerad problemlösning inom olika teman. Genom att stärka samarbetet mellan Åva gymnasium och de kommunala grundskolorna kan fler matematikintresserade elever i årskurs 9 anta möjligheten att få större utmaningar inom matematik.

Täby kommun är även partner med Vetenskapens hus vilket ger tillgång till bland annat elevaktiviteter för årskurs 4-9 och gymnasiet samt lärarfortbildningar. Vetenskapens hus ägs av Kungliga Tekniska högskolan (KTH) och Stockholms universitet och ger eleverna möjlighet att utforska naturvetenskap, teknik och matematik i en laborativ miljö. Besöksledare är ofta studenter från KTH eller Stockholms universitet.

I bilaga 1 redogörs för samarbete som Åva gymnasium har med högskolor och universitet.

²³ Skolverket (2020).

²⁴ 10 kap. 23 g § skollagen. Paragrafens nuvarande lydelse, "en eller flera kurser", ändras den 1 juli 2025 till "ett eller flera ämnen". Genomgående används den nya lydelsen.

3. Riksrekryterande spetsutbildning

Försöksverksamhet med riksrekryterande spetsutbildning inom högstadiet har pågått sedan 2012 och kommer att avslutas 2027. Totalt har 25 utbildningar ingått nationellt, däribland matematik vid Täby friskola Enhagen. Spetsutbildning i matematik finns också i de närliggande kommunerna Danderyd och Sollentuna. I Danderyd finns även spetsutbildning i engelska.²⁵

En ny förordning som träder i kraft den 20 oktober 2024 möjliggör för permanenta riksrekryterande spetsutbildningar i högstadiet från höstterminen 2025.²⁶ Spetsutbildningar inom försöksverksamheten behöver ansöka om nytt tillstånd enligt de nya bestämmelserna.²⁷

Definition av spetsutbildning

Med spetsutbildning inom grundskolans årskurs 7–9 avses en utbildning som inrymmer en fördjupning eller breddning inom det eller de ämnen som spetsutbildningen är inriktad mot eller bedrivs i ett eller flera ämnen enligt gymnasieskolans ämnesplaner. Syftet med spetsutbildningen är, utöver allmänna bestämmelser i skollagen, att ge eleverna möjlighet att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling.²⁸

Spetsutbildningen får anordnas av en huvudman för en skolenhet med grundskola efter tillstånd av Statens skolverk. Ett sådant tillstånd innebär att elever från hela landet ska tas emot till spetsutbildningen.²⁹

Ämnen som spetsutbildningen kan inriktas mot

Spetsutbildningen ska inriktas mot något eller några av grundskoleämnena engelska, matematik, moderna språk, naturorienterande ämnen: biologi, fysik eller kemi, samhällsorienterande ämnen: geografi, historia, religionskunskap eller samhällskunskap, svenska, teckenspråk eller teknik.³⁰

En spetsutbildning får även innehålla undervisning som avser ett eller flera ämnen enligt gymnasieskolans ämnesplaner. I sådana fall ska rektorn för spetsutbildningen besluta att en elev ska läsa ett eller flera ämnen på en eller flera nivåer enligt

²⁵ Prop. 2023/24:79, *Att lättare få läsa i snabbare takt och på en högre nivå*, s. 30, Skolverket (2024) "Försöksverksamhet med spetsutbildning i högstadiet", hämtad 2024-09-13.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/anordna-och-administrera-utbildning/anordna-utbildning-pa-grundskoleniva/forsoksverksamhet-med-spetsutbildning-i-hogstadiet>

²⁶ Förordning (2024:675) om riksrekryterande spetsutbildning i högstadiet i grundskolan och statsbidrag för sådan utbildning.

²⁷ Utbildningsdepartementet (2024) "Spetsutbildning permanentas och reglerna stramas upp", hämtad 2024-10-09.

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/10/spetsutbildning-permanentas-och-reglerna-stramas-upp/>

²⁸ 2 § förordning om riksrekryterande spetsutbildning.

²⁹ 3 § förordning om riksrekryterande spetsutbildning.

³⁰ 4 § förordning om riksrekryterande spetsutbildning.

gymnasieskolans ämnesplaner, om eleven har anmält önskemål om det och rektorn bedömer att eleven har goda förutsättningar att klara studierna.³¹

Behörighet och antagningsprov

För behörighet till spetsutbildningen ska krav ställas på att den sökandes kunskapsnivå i det eller de ämnen som spetsutbildningen är inriktad mot är väsentligt högre än vad som krävs för att den sökande ska uppfylla kraven för betyget A i förhållande till betygskriterierna för årskurs 6 vid antagning till årskurs 7 och annars i förhållande till betygskriterierna för årskurs 9 med hänsyn till den sökandes ålder. Tester och prov för att bedöma sökandes kunskaper och färdigheter i ämnet ska utgöra villkor för antagning och grund för urval mellan sökande till utbildningen.³²

Entreprenad, lärotider och statsbidrag för spetsutbildning

Alla uppgifter i en riksrekryterande spetsutbildning i grundskolan, utom uppgifter som avser undervisning i sådana ämnen där undervisningen fördjupas eller breddas eller i ämnen som läses enligt gymnasieskolans ämnesplaner, får överlämnas till en annan huvudman inom grundskolan på entreprenad.³³

Huvudmannen i grundskolan får besluta om andra lärotider för en elev om eleven deltar i utbildning på en nivå som ligger över den skolformen.³⁴

Statsbidrag får lämnas till en huvudman som har fått tillstånd att bedriva spetsutbildning under förutsättning att undervisningen bedrivs av lärare som är anställda av huvudmannen och uppfyller kraven på legitimation och behörighet i skollagen.³⁵

3.1. Slutsatser

Närmare föreskrifter från Skolverket om riksrekryterande spetsutbildningar och hur man ansöker om godkännande har ännu inte utfärdats. Detsamma gäller statsbidragets storlek. Det är också oklart hur många av de spetsutbildningar som funnits inom ramen för försöksverksamheten som kommer att fortsätta med stöd av de nya bestämmelserna.

Vid riksrekryterande spetsutbildning kan inget urval göras på grundval av folkbokföring utan platserna fördelas efter resultat på de prov och tester som utgör grund för urval. Detta torde öka sannolikheten för ett tillräckligt stort elevunderlag, vilket är en förutsättning för att utbildningen ska bli ekonomiskt hållbar. Antalet sökande från andra kommuner kan antas påverkas av tillgången på spetsutbildning i närliggande kommuner. I kapitel 4 beskrivs intresset för profilklasser i olika ämnen bland elever från Täby vilket i viss mån bör gälla även spetsutbildningar.

Enligt behörighetskraven ska eleverna ha väsentligt högre kunskapsnivå än vad som krävs för att uppfylla kraven för betyget A i årskurs 6 vid antagning till årskurs 7. Detta

³¹ 5 § förordning om riksrekryterande spetsutbildning.

³² 8 § förordning om riksrekryterande spetsutbildning.

³³ 6 § förordning om riksrekryterande spetsutbildning.

³⁴ 7 § förordning om riksrekryterande spetsutbildning.

³⁵ 14 § förordning om riksrekryterande spetsutbildning, kraven finns i 2 kap. 13 § skollagen.

är ett högre krav än vad som ställdes i försöksverksamheten. I årskurs 6 i Täby var läsåret 2023/2024 engelska det ämne där flest elever fått betyget A, 517 elever. Därefter följer historia (243 elever) och matematik (224 elever). I de flesta övriga ämnen har 100-200 elever fått betyget A.³⁶ Enligt bestämmelserna ska alltså kunskapsnivån för att vara behörig till en spetsutbildning vara väsentligt högre än kraven för A vilket innebär att det bara är en del av dessa elever som kan bli aktuella för en spetsutbildning.

4. Profilklasser

Profilklasser nämns inte i skolans författningar men tas upp i förarbetena till skollagstiftningen. Ofta används profil i betydelsen att utbildningen innehåller mer undervisningstid i ett visst ämne än ordinarie timplan, vilket är den innebörd som kommer att användas här. I propositionen till den nuvarande skollagen beskrivs profilklasser som "ett naturligt och positivt inslag i den svenska skolan, som bidrar till att skapa en mer dynamisk utbildning där alla elever får möjlighet att förverkliga sin fulla potential".³⁷

I detta kapitel beskrivs först de juridiska och ekonomiska förutsättningarna för profilklasser samt pedagogiska konsekvenser. Därefter görs en genomgång av olika ämnen som skulle kunna bli aktuella för profilklasser.

Det finns inget register över profilklasser utan huvudmännen och skolorna väljer själva hur de vill lyfta fram dem i sina informationskanaler. Det går heller inte att se söktryck eller antal folkbokförda som går i profilklasser i andra skolor än i egen regi. Det enda undantaget är om hela skolan har en profil, vilket gör det möjligt att se antal folkbokförda som går profilen. För att få en överblick över profilklasser i och omkring Täby kommun har en omvärldsbevakning av närliggande kommuner genomförts.³⁸ Även grundskolor utanför Täby med ett större antal Täbyelever har ingått.

4.1. Juridiska förutsättningar

Sedan elevens val tagits bort återstår skolans val och ytterligare undervisningstid för att justera timplanen i syfte att ge större utrymme för ett eller flera ämnen.³⁹

4.1.1. Skolans val

Skolans val innebär att skolan kan välja att omfördela tid mellan ämnena för att skapa utrymme för fördjupning och profilinriktning.⁴⁰ Vid skolans val får antalet timmar i timplanen per stadium för ett ämne eller en ämnesgrupp minskas med högst 20 procent. Svenska eller svenska som andraspråk, engelska och matematik får dock inte

³⁶ Data från Täby kommuns interna statistik. Siffrorna inkluderar elever som inte är folkbokförda i Täby. Bara ämnen det går att anordna spetsutbildning i har tagits med.

³⁷ Prop. 2009/10:165, *Den nya skollagen - för kunskap, valfrihet och trygghet*, s. 371.

³⁸ Danderyd, Sollentuna, Solna, Täby, Vallentuna och Österåker.

³⁹ Prop. 2023/24:20, *Bättre anpassad undervisningstid i grundskolan, specialskolan och sameskolan*, s. 14.

⁴⁰ 10 kap. 4 § skollagen, prop. 2023/24:20, s. 13.

minskas. Den totala tiden som får användas till skolans val för alla stadier sammantaget är 600 undervisningstimmar i grundskolan.⁴¹ Beslut om skolans val fattas enligt skolförordningen av rektor. Rektorn får inte uppdra åt någon annan att fatta sådana beslut.⁴²

4.1.2. Ytterligare undervisningstid

Huvudmannen får besluta om ytterligare undervisningstid utöver den garanterade undervisningstiden.⁴³ Den ytterligare undervisningstiden får inte innebära att undervisningstiden överskrider de begränsningar som finns vad gäller bland annat skoldagens längd.⁴⁴ I Täby kommun är detta beslut delegerat till utbildningschef.⁴⁵

4.1.3. Färdighetsprov

Tester och prov får som huvudregel inte utgöra villkor för antagning eller grund för urval till eller inom en skolenhet inom grundskolan.⁴⁶ Det finns dock undantag från detta som tar sikte på just profilklasser och liknande.

En huvudman som anordnar utbildning som kräver att eleverna har särskilda färdigheter i bild, idrott och hälsa, musik eller slöjd får från och med årskurs 7 använda färdighetsprov som

1. villkor för antagning till en viss skolenhet eller elevgrupp,
2. grund för urval till en viss skolenhet eller elevgrupp när det finns fler sökande än platser, och
3. villkor för fortsatt utbildning vid en viss skolenhet eller elevgrupp.

Efter godkännande från Skolinspektionen gäller detta även från årskurs 4 om det finns särskilda skäl.⁴⁷ När färdighetsprov används som grund för urval till en viss skolenhet får ingen annan urvalsgrund tillämpas.⁴⁸

4.1.4. Skolval

Enligt skollagen ska en elev placeras vid den av kommunens skolenheter där elevens vårdnadshavare önskar att eleven ska gå. Om den önskade placeringen skulle medföra att en annan elevs berättigade krav på placering vid en skolenhet nära hemmet åsidosätts, ska dock kommunen placera eleven vid en annan skolenhet. Kommunen får annars frångå elevens vårdnadshavares önskemål endast om den önskade placeringen skulle medföra att betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.⁴⁹

För Täbys kommunala grundskolor görs ett urval enligt nedan prioriteringsordning:

⁴¹ Bilaga 1, skolförordningen (2011:185).

⁴² 9 kap. 9 § skolförordningen.

⁴³ 9 kap. 3 § andra stycket skolförordningen.

⁴⁴ Prop. 2023/24:20, s. 14.

⁴⁵ Täby kommuns Delegationsordning för barn- och grundskolenämnden (dnr BGN 2024/71-09), punkt 4.9.

⁴⁶ 10 kap. 9 § skollagen.

⁴⁷ Exempel på skäl nämns i prop. 2009/10:165, s. 372.

⁴⁸ 9 kap. 25-27 §§ skolförordningen.

⁴⁹ 9 kap. 15 § och 10 kap. 30 § skollagen.

1. Klassuppflyttning inom rektorsområdet för elever som är folkbokförda i Täby och placerade på en skolenhet inom rektorsområdet.
2. Obligatoriska skolval samt bytesansökningar som gjorts inom skolvalsperioden. Antagning enligt den relativa närhetsprincipen.
3. Antagning av folkbokförda Täbyelever som inte genomfört skolval inom utsatt tid.
4. Antagning av elever som inte är folkbokförda i Täby.

Om antalet platser i en kommunal grundskola i Täby är färre än antalet sökande görs ett urval enligt principen om relativ närhet. Den relativa närheten bedöms alltid i förhållande till de närmaste kommunala skolorna, i relation till folkbokföringsadressen, samt utifrån hur övriga elever i det geografiska närområdet har gjort sina skolval under den aktuella skolvalsperioden.⁵⁰

Rektorn beslutar om sin enhets inre organisation, vilket bland annat innefattar elevernas fördelning på klasser eller grupper efter antagning.⁵¹

4.2. Ekonomiska konsekvenser

Profilklasser innebär merkostnader. Främst handlar detta om kostnader för att bemanna den utökade undervisningen som eleverna får i profilämnet. Hur stor den ökade personalkostnaden blir beror på omfattningen av den utökade undervisningen i profilämnet. Om profilklassen genererar fler lektionstimmar i veckan än Täby kommuns ordinarie timplan, vilket är fallet om profilämnet arrangeras som ytterligare undervisningstid, krävs en utökad bemanning för detta. Däremot kan skolans val leda till en lägre merkostnad i och med att undervisningstiden i ett eller flera ämnen då minskas i samma omfattning som undervisningstiden i profilämnet ökar.

Det vanligaste förefaller vara att de merkostnader som en profilklass innebär finansieras inom ramen för respektive skolans ordinarie budget. Det är också möjligt för en huvudman att göra en omfördelning inom sin budget för att profilklasser ska få mer resurser. Eventuellt skulle det även kunna vara möjligt med någon form av extra bidrag för profilklasser, men under utredningen har endast ett sådant exempel uppdagats, vilket rör ett av kommunfullmäktige i Lunds kommun årligen avsatt utvecklingsstöd för idrottsprofiler.⁵²

I tabell 1 visas en beräkning av ökad bemanning och preliminär merkostnad om ett profilämne sker som ytterligare undervisningstid. Tre klasser motsvarar en klass per årskurs i exempelvis högstadiet.

⁵⁰ Täby kommuns skolvalsregler för kommunala grundskolor samt tolkning av begreppet relativ närhet, 2023-10-19.

⁵¹ Prop. 2009/10:165, s. 648, 2 kap. 10 § skollagen.

⁵² Lunds kommun (2024) *Utredning om möjligheter att värna och utveckla profiler på de kommunala skolorna i Lund*.

Tabell 1. Räkneexempel, behov av ökad bemanning samt preliminär merkostnad per läsår vid ytterligare undervisningstid.

Profilklass (ytterligare undervisningstid)	1 klass	2 klasser	3 klasser
1 timme extra/vecka	6 % 42 066 kr	11 % 84 132 kr	17 % 126 198 kr
2 timmar extra/vecka	11 % 84 132 kr	22 % 168 265 kr	33 % 252 397 kr
3 timmar extra/vecka	17 % 126 198 kr	33 % 252 397 kr	50 % 378 595 kr
4 timmar extra/vecka	22 % 168 265 kr	44 % 336 529 kr	67 % 504 794 kr
5 timmar extra/vecka	28 % 210 331 kr	56 % 420 662 kr	83 % 630 992 kr

Utöver ökade personalkostnader kan merkostnaderna även handla om kostnader för lokaler och utrustning som krävs för att bedriva profilklasser. Här beror merkostnaderna mer på profilämnenas olika behov. Klassrumsämnen som matematik, svenska och engelska antas inte ha samma behov av att köpa in dyr utrustning som profilämnena idrott, musik, kemi och teknik.

Vid uppstart av profilklass handlar det först och främst om vad skolorna har för nuvarande möjligheter inom ekonomisk ram att bedriva profilklasser utifrån lärarresurser och lärarkompetens, befintliga lokaler, idrottsplaner samt utrustning. Om skolan redan har goda förutsättningar inom dess nuvarande hyreskostnad medför det lägre merkostnader för att starta upp profilklass. Om förutsättningar å andra sidan saknas för uppstart av exempelvis idrottsprofil där verksamheten antingen kräver nyanläggning av idrottsfaciliteter, alternativt att hyra in sig i närliggande idrottshallar eller planer, så stiger merkostnaderna.

För idrottslokaler som kommunen själv förvaltar är kostnaden 520 kr per timme. I tabell 2 visas vilka merkostnader det innebär per år beroende på idrottsprofilens omfattning.

Tabell 2. Räkneexempel, preliminär merkostnad per läsår för idrottslokaler som kommunen förvaltar.

Kostnad idrottslokaler kommunen förvaltar	1 klass	2 klasser	3 klasser
1 timme extra/vecka	18 200 kr	36 400 kr	54 600 kr
2 timmar extra/vecka	36 400 kr	72 800 kr	109 200 kr
3 timmar extra/vecka	54 600 kr	109 200 kr	163 800 kr
4 timmar extra/vecka	72 800 kr	145 600 kr	218 400 kr
5 timmar extra/vecka	91 000 kr	182 000 kr	273 000 kr

Under förutsättning att det finns elevunderlag som profilklasser kan locka till sig, kan det trots merkostnader finnas ekonomiska fördelar med att starta profilklasser. Att bedriva skolor kommer med stordriftsfördelar. Ju fler elever, desto lättare att optimera verksamheten och effektivisera bemanning utifrån timplanen och på så vis minska kostnaden per elev.

Valet av profilämne är inte det som styr vad merkostnaden blir för personal, utan det påverkas direkt av hur många fler lektionstillfällen som behöver bemannas per vecka. Valet av profilämne påverkar dock vad merkostnaden blir för lokaler och utrustning, där vissa ämnen blir mer kostsamma än andra.

4.3. Pedagogiska konsekvenser

Det finns en mycket stor mängd faktorer som har betydelse för hur elever lyckas i skolan. Skolinspektionen hänvisar till att forskning visar att faktorer inom skolan, särskilt de som kan relateras till klassrum, lärare och undervisning, kan förklara en stor del av variationen i elevernas skolresultat. I en tematisk kvalitetsgranskning om resultatskillnader inom skolor med årskurs 7-9 har Skolinspektionen undersökt några sådana faktorer, bland annat hur klasser organiseras.

Rektorerna i granskningen var av uppfattningen att sammansättningen av klasser hade betydelse för elevernas studieprestationer, och skolorna lade stor vikt vid att skapa socialt fungerande grupper genom klassernas sammansättning. På de skolor som hade profilklasser frångicks de principer som annars styrde indelningen av klasser, till exempel att klasserna skulle vara jämna och likvärdiga i sammansättningen av elever. Både skolor som hade profilklasser och de som tidigare hade haft det vittnade om att skillnaderna mellan profilklassernas och de övriga klassernas kunskapsresultat kunde bli betydande. Rektorerna uppgav att det ofta skapas en positiv kamrateffekt i profilklasserna som höjer studiemotivationen i gruppen.

Det fanns exempel i granskningen på skolor som hade beslutat att lägga ner sina profiler till följd av att de bidrog till en minskad likvärdighet mellan de olika grupperna. Andra skolor hade valt att kombinera olika profiler i klasserna för att skapa en jämnare sammansättning av pojkar och flickor i klasserna, eller för att utmana de kulturer som

hade skapats i vissa profilklasser.⁵³ Profiler kan arrangeras på olika sätt och det behöver inte ske inom ramen för sammanhållna klasser. Det kan exempelvis vara möjligt att anordna profiler där eleverna läser profilämnet gemensamt men i övrigt har en vanlig klasstillhörighet.

Skolinspektionens iakttagelser bekräftas av erfarenheter från Skolhagenskolan av att ha profilklasser inom matematik. I matematikklasserna tenderade eleverna till viss del att uppnå högre studieresultat generellt och miljön präglades av höga förväntningar. Det var också förknippat med hög status att gå i dessa klasser och eleverna hade en positiv självbild. De höga förväntningarna uppges dock även ha skapat en stressfylld miljö för eleverna. I skolans övriga klasser gällde det omvända med studieresultat som inte var lika höga, fler elever med behov av stödinsatser och en mer negativt betonad självbild vad gäller de egna förmågorna.⁵⁴

4.4. Ämnen och årskurser

4.4.1. Musik

Olika typer av musikklasser hör till de vanligaste profilerna och arrangeras på omkring en handfull skolor i Täby och närliggande kommuner. Täby musikklasser, där körsång är grunden, arrangeras på Ytterbyskolan (åk 4-5) och Näsbydalskolan (åk 6-9). Eleverna har 5-6 musiklektioner i veckan vilket sker inom ramen för både skolans val och ytterligare undervisningstid. Intresset för Täbys musikklasser bedöms vara stabilt.

25 elever folkbokförda i Täby läste vårterminen 2024 vid Adolf Fredriks musikklasser i Stockholm. En handfull elever går vid andra skolor med musikprofil utanför Täby.

4.4.2. Idrott och hälsa

Inom idrott och hälsa förekommer både profiler med mer allmän inriktning på idrott och hälsa och profiler inriktade på en enskild idrott. Det senare är vanligast på högstadiet. Idrottsprofiler arrangeras ofta i samarbete med lokala idrottsföreningar. Det kan även finnas möjlighet till samarbete med idrottsförbunden, Svenska fotbollförbundet och distriktsförbunden ger exempelvis intyg för grundskolor som erbjuder fotbollsprofil och uppfyller förbundets kriterier.

I Täby arrangerar Futuraskola International Bergtorp profiler inom basket, fotboll, innebandy, dans, ishockey, badminton och tennis. En skola i Österåker har nyligen startat profiler inom tre idrotter. Fotbollsprofil finns även vid en skola i Solna, men profilen är under avveckling. Mer allmänna idrottsprofiler finns vid enstaka skolor i närliggande kommuner.

Skolhagenskolan arrangerade från början av 2000-talet till omkring 2011-2012 profilklass inom ämnet idrott och hälsa i samarbete med den lokala fotbolls- och innebandyklubben IK Frej. Det fanns ett tillräckligt elevunderlag för idrottsprofilen men många som valde profilen hade en inriktning mot lagsport och det skapades

⁵³ Skolinspektionen (2020) *Resultatskillnader inom skolor. Rektorerens arbete med att analysera klassresultat och främja goda studieresultat för alla elever*, s. 22.

⁵⁴ Intervju med biträdande rektor Skolhagenskolan 2024-10-16.

efterhand en negativ gruppdynamik som inte gynnade elevernas lärande, varför idrottsklasserna lades ner.⁵⁵

Till de idrotter som utövas av flest flickor och pojkar i Täby hör fotboll, innebandy, tennis, kampsport och basket. Skillnaderna mellan idrotterna är dock stora, där fotboll utövas av 27 procent av pojkarna och 13 procent av flickorna i högstadiet medan basket utövas av 2 procent av pojkarna och 4 procent av flickorna.⁵⁶

Förutsättningarna för att anordna profilklasser inom idrott beror i hög grad på tillgången till idrottsanläggningar och deras avstånd till potentiella skolor. Verksamhetsområde kultur och fritid har genomfört en genomgång av anläggningsförutsättningarna för ovan nämnda idrotter, vilken sammanfattas nedan.

- För fotboll finns konstgräsplaner av olika storlek anslutna till majoriteten av de kommunala mellan- och högstadieskolorna. De större planerna kan inrymma flera grupper samtidigt.
- Idrottshallar finns i anslutning till samtliga skolor, dock av varierad storlek som medger olika förutsättningar för att ha verksamhet i lokalerna. I Tibble sportcentrum och i Skarpängshallarna finns ett kluster av idrottshallar i samma lokal som medger förutsättningar för flera idrotter på samma plats.
- Tre tennishallar finns i Täby, två som är privat ägda och en som är kommunal. Den kommunala tennishallen i Viggbyholm regleras idag via ett hyresavtal mellan Täby kommun och Näsbyrads tennisklubb, vilket ger föreningen rådighet över tiderna i hallen.
- Anläggning för kampsport finns i Tibble sportcentrum där Täby kommun idag har ett samverkansavtal som ger Åva gymnasium och Tibble gymnasium tillgång till ca 90 procent av tiderna, men visst utrymme finns för uthyrning till mellan- och högstadieskolor.

4.4.3. Matematik

Förutom de tre riksrekryterande spetsutbildningarna inom matematik som finns i Täby och närliggande kommuner lyfter en handfull skolor ämnet matematik. Här är fokuset möjligheten att läsa på mer avancerad nivå, snarare än mer undervisningstid, även om det också förekommer.

Matematikklasser har funnits vid Skolhagenskolan sedan början av 2000-talet men är nu under avveckling. De sista matematikklasserna på skolan går nuvarande läsår i årskurs 9. Skolan anger att klasserna varit populära och haft hög status bland elever och vårdnadshavare. Då det inte är möjligt att anordna antagningsprov till profilklasser inom matematik har dock valet att gå i klasserna för vissa elever baserats på andra motiv än ett särskilt intresse för matematik, framför allt en föreställning om att det fanns fler studiemotiverade elever i matematikklasserna och rådde en bättre studiero i dem. Därmed uppnåddes inte syftet med matematikklasserna, vilket är anledningen till att de avvecklas.⁵⁷

⁵⁵ Intervju med biträdande rektor Skolhagenskolan 2024-10-16.

⁵⁶ Ung livsstil Täby 2018/2019.

⁵⁷ Intervju med biträdande rektor Skolhagenskolan 2024-10-16.

Som nämnts ovan har elever i samtliga grundskolor i Täby idag möjlighet att delta i matematikundervisning på Åva gymnasium. Vid start höstterminen 2024 var det 11 elever som deltog i undervisningen.

4.4.4. Svenska och engelska

Profilklass i svenska och engelska finns på någon enstaka skola i närliggande kommuner. Därutöver finns spetsutbildning i engelska i Danderyd samt ett flertal skolor som har undervisning på engelska vilka behandlas längre fram.

Profilklasser inom engelska fanns vid Skolhagenskolan från början av 2000-talet till omkring 2011-2012, men lades ned till följd av lågt intresse bland elever och vårdnadshavare.⁵⁸

Åva har tidigare under ett år provat ett liknande upplägg i engelska som med matematik där grundskoleelever fick läsa engelska på skolan. Det lades dock ned på grund av att intresset bland eleverna var för litet.

4.4.5. Bild

Profil inom bild och design finns vid Näsbydalskolan.⁵⁹ Eleverna läser 50 minuter extra i veckan inom profilen vilket sker inom ramen för skolans val. Skolan uppger att av deras tre profiler är bild och design den mest populära.

4.4.6. Biologi, fysik, kemi samt teknik

På Näsbydalskolan finns även profil inom naturvetenskap respektive teknik. Eleverna läser 50 minuter extra inom profilen i veckan vilket sker inom ramen för skolans val. Enligt skolan har intresset för dessa inriktningar sjunkit.⁶⁰

4.4.7. Övriga ämnen

Det är möjligt att anordna profilklass i samtliga ämnen. Översynen har dock inte visat fler ämnen där det förekommer i närliggande kommuner.

4.5. Slutsatser

Nämndens möjlighet att besluta om profilklasser är begränsad till ytterligare undervisningstid, nu delegerat till utbildningschef, medan rektor beslutar om skolans val. Både skolans val och ytterligare undervisningstid kan användas för att skapa profilklasser. En nackdel med skolans val kan vara att eleven får mindre undervisning i vissa ämnen, medan nackdelar med ytterligare undervisningstid för vissa elever kan vara att det blir längre skoldagar samt att det typiskt sett innebär högre personalkostnader.

⁵⁸ Intervju med biträdande rektor Skolhagenskolan 2024-10-16.

⁵⁹ Näsbydalskolan benämner dessa utbildningsalternativ som "inriktningar".

⁶⁰ Intervju med Näsbydalsskolans skolledning 2024-10-11.

Vid sidan av beslut om profiler kan nämnden uppmuntra skapandet av profiler, den kan också ta fram riktlinjer för profiler, vilket finns i vissa kommuner.⁶¹ Därigenom kan både skolans val och ytterligare undervisningstid användas, utifrån vad som bedöms lämpligast. Det kan också skapa större förankring i skolorna. En nackdel kan vara att nämnden inte kan styra i lika hög grad.

Nämnden beslutar även om färdighetsprov. Om inte färdighetsprov används fördelas platser i skolval samt bytesansökningar efter klassuppflyttning inom rektorsområdet och därefter den relativa närhetsprincipen. Elever som önskar gå en profil på skolan har alltså inget företräde utan färdighetsprov. Erfarenheter från kommunala skolor som har eller har haft profilklasser visar att en del av de elever som söker sig till profilklasserna gör det av andra skäl än ett intresse för ämnet i sig, vilket kan göra det svårare att uppnå syftet med profilklasser.

För att driva en profilklass utan för stora merkostnader behöver det finnas ett tillräckligt stort elevunderlag. Merkostnaderna beror också på vilket material och vilka lokaler profilklassen kräver. Detta hänger samman med hur de lokala förutsättningarna på respektive skola ser ut, såsom lokalkapacitet och möjlighet att ta in fler elever, tillgång till klassrum utifrån olika ämnens behov eller närhet till idrottsanläggningar. De ekonomiska förutsättningarna kan därmed i hög grad skilja sig åt beroende på skola.

Sammanställningen av olika ämnen ovan ger inte någon tydlig indikation på ämnen där det skulle finnas ett stort intresse bland eleverna att gå i profilklass, undantaget musik, som redan finns i den kommunala regin, och eventuellt idrott och matematik.

Många ungdomar i Täby utövar olika idrotter, både på fritiden och inom ramen för sin gymnasieutbildning. Det finns en skola i kommunen med profiler i de största idrotterna bland ungdomar i Täby, men inget alternativ för de elever som inte vill gå i en delvis engelskspråkig skola. Det finns också god tillgång till idrottsanläggningar för de flesta större idrotter.

Profilklasser i bild och design, naturvetenskap och teknik finns redan i dag på Näsbydalskolan. Gällande dessa ämnen bedöms därför att det lämpligaste är att vidareutveckla profilerna, exempelvis genom samarbeten med gymnasieskola och högskola, samt att genomföra stärkta kommunikationsinsatser för att göra profilerna kända.

Av de större ämnena saknas profilklasser för närvarande i matematik, engelska, svenska och i de samhällsvetenskapliga ämnena.

I flera ämnen, t.ex. matematik och engelska, framhävs ofta möjligheten att läsa på en högre nivå. Sådana accelererande insatser, t.ex. att läsa gymnasieämnen, behöver bestämmas individuellt men det är möjligt att skapa och lyfta fram arbetsformer, t.ex. samarbete med gymnasieskolor, för att åstadkomma detta. Om det sker i kombination med profilklass ger det ett upplägg som i viss mån kan likna en spetsutbildning, även om det inte går att använda antagningsprov. Det bör dock påpekas att alla elever har rätt till ledning och stimulans att nå längre, oavsett vilken skola de går i.

⁶¹ Linköpings kommun (2019) "Reviderade riktlinjer för start av profiler inom grundskolans högstadium" (Dnr BOU 2018-746), finns även i Malmö enligt Lunds kommun (2024) *Utredning om möjligheter att värna och utveckla profiler på de kommunala skolorna i Lund*.

Vid start av profilklasser behöver rektor beakta hur skolans klasser organiseras. De målsättningar som ligger bakom de principer som annars styr sammansättningen av klasser behöver vägas mot de vinster som sammanhållna profilklasser kan ge. Erfarenheter från Skolhagenskolan visar på vikten av att beakta hur valet av idrott eller idrotter inom en idrottsprofil, och hur dessa klasser arrangeras, kan ge upphov till olika typer av gruppdynamik.

En faktor som skulle kunna påverka elevunderlagets storlek är kommunikationsinsatser av olika slag. Det är viktigt att alla profilklasser, både nya och befintliga lyfts fram i lämpliga kommunikationskanaler så att de är kända bland elever och vårdnadshavare.

5. Särskilda inriktningar

Medan profilklasser innebär utökad undervisningstid inom ett eller flera ämnen kommer särskilda inriktningar i denna rapport att avse varianter för hur ett eller flera ämnen lärs ut.

Här finns bland annat alternativa pedagogiska inriktningar som genomsyrar hela verksamheten. Den enda av dem som urskiljs i Skolverkets skolenhetsregister är waldorf, medan övriga, exempelvis montessori, sorteras under allmän inriktning. Skolor kan även under vissa förutsättningar bedriva delar av undervisning på engelska eller enligt en internationell eller ett annat lands läroplan. Båda dessa inriktningar kräver särskilt godkännande från Skolinspektionen.

Det finns även möjlighet att delta i olika former av utvecklingsprogram och dylikt. Här återfinns ett stort antal alternativ och avgränsningen för vilka som är relevanta att lyfta i det här sammanhanget kan vara svår att göra.

Även i detta kapitel baseras framställningen på en omvärldsbevakning av närliggande kommuner. Framställningen syftar inte till att ge en fullständig beskrivning av de olika alternativen utan till att ge en översiktlig bild som kan tjäna som underlag för vidare undersökningar.

5.1. Pedagogiska inriktningar

5.1.1. Montessori

Det finns över 90 montessoriskolor i Sverige, varav åtminstone 40 omfattar årskurs 9. Cirka 10 av dem är kommunala, exempelvis i Göteborg och Norrköping.⁶² I Täby finns den fristående Spiraskolan (F-9) som anger att den är inspirerad av Maria Montessoris förhållningssätt. I februari 2024 hade skolan 252 elever folkbokförda i Täby. Det finns flera montessoriskolor i närliggande kommuner. Åtta elever från Täby gick våren 2024 i en montessoriskola utanför Täby.

⁶² Skolverkets skolenhetsregister, 2024-07-19. Gäller grundskolor med "montessori" i namnet. Det finns dock montessoriskolor som inte har "montessori" i namnet, varför antalet 90 är en underskattning.

Det är även möjligt att ha klasser med montessoripedagogik utan att det omfattar hela skolan, vilket funnits på några skolor i kommunal regi i Täby tidigare. Montessoriklasserna avvecklades dock till följd av lågt intresse bland eleverna. Den sista klassen bedöms ha avslutats kring 2010.⁶³

5.1.2. Waldorf

Det finns för närvarande 37 grundskolor med inriktningen waldorf i Sverige. Ingen av dem drivs i kommunal regi.⁶⁴ I närområdet finns Hagaskolan (F-9) i Solna. Vårterminen 2024 gick 13 Täbyelever på en waldorfskola.

I skollagen finns vissa undantag om bland annat kraven om lärarbehörighet för att bedriva undervisning och när betyg ska sättas som är avsedda för waldorfskolor. Dessa undantag gäller bara fristående skolor.⁶⁵

5.1.3. Övriga pedagogiska inriktningar

Andra pedagogiska inriktningar, såsom Reggio Emilia, Freinet och I ur och skur, finns på omkring 10 skolor vardera i landet. Endast Reggio Emilia finns i kommunal regi.

5.1.4. Slutsatser

Det är möjligt för en kommunal skola att ha en alternativ pedagogisk inriktning, exempelvis montessori. Det är dock osäkert om det finns ett tillräckligt elevunderlag för att starta en ny pedagogisk inriktning inom den kommunala regin. Det skulle också kräva tillgång till personal med kompetens inom den pedagogiska inriktningen.

5.2. Skolor med undervisning på engelska

För att anordna delar av undervisningen på en viss skolenhet på engelska behöver huvudmannen ansöka om tillstånd hos Skolinspektionen. Under den sammanlagda tid som en elev får engelskspråkig undervisning får högst hälften av undervisningen ges på engelska.

Kraven för att få godkännanden handlar om att undervisningens innehåll och utformning ska säkerställa att eleverna får tillräckliga kunskaper i svenska för att uppfylla kriterierna för bedömning av kunskaper och betygskriterierna, att lärare som undervisar på engelska uppfyller vissa krav för att få bedriva undervisning samt att utbildningen håller god kvalitet.⁶⁶

Omkring 90 skolor i landet har fått tillstånd att anordna delar av undervisningen på engelska, varav 18 i kommunal regi.⁶⁷ Då antalet avser tillstånd som beslutats sedan 2011 är det inte säkert att skolorna fortfarande bedriver delar av undervisningen på engelska.

⁶³ Intervju med personal inom verksamhetsområde utbildning 2024-09-10.

⁶⁴ Skolverkets skolenhetsregister, 2024-07-19.

⁶⁵ 2 kap. 17 § första stycket p. 2 och 3 kap. 13 § andra stycket skollagen.

⁶⁶ 9 kap. 18-19 §§ skolförordningen.

⁶⁷ Excelfil i mail från Skolinspektionen 2024-09-18.

Ett exempel på en kommunal skola med undervisning på engelska är Saltsjöbadens samskola (åk F-9) i Nacka som har engelska klasser där ca 20 procent av undervisningstiden genomförs på engelska.⁶⁸

Fristående skolor som anordnar delar av undervisningen på engelska finns i Täby på Internationella engelska skolan (åk 4-9) med 790 Täbyelever vårterminen 2024 och Futuraskolan Bergtorp (åk 6-9) med 393 Täbyelever. Det är relativt vanligt även i närliggande kommuner. Internationella engelska skolan Täby har även godkännande för årskurs F-3 men verksamhet i de årskurserna har inte startat. Internationella engelska skolan öppnade 2024 en skola i Österåker för F-7 vilken kommer att utökas till F-9.⁶⁹

5.2.1. Slutsatser

Det finns ett stort intresse bland elever från Täby att gå i en skola som anordnar delar av undervisningen på engelska. Det finns dock redan flera etablerade och välkända skolor i Täby och närliggande kommuner varför elevunderlaget för ytterligare en skola är osäkert.

5.3. Internationella skolor

Internationella skolor bedriver utbildningen enligt ett annat lands läroplan eller en internationell läroplan, och riktar sig i första hand till elever som är bosatta i Sverige för en begränsad tid.⁷⁰ Skolinspektionen får efter ansökan besluta att en kommun får vara huvudman för en internationell skola på grundskolenivå, om utbildningen följer en internationell läroplan och det finns behov av utbildningen.⁷¹ Vidare finns det begränsningar av vilka barn som får fullgöra sin skolplikt i en internationell skola med kommunal huvudman. Sammanfattningsvis ska barnet vara bosatt i Sverige en begränsad tid, ha gått i skola utomlands, kommer att lämna Sverige för en längre tid eller har skolans undervisningsspråk som dagligt umgängesspråk.⁷²

Enligt förarbetena finns bara skäl att tillåta kommuner att bedriva en internationell skola när det finns ett tillräckligt stort elevunderlag som behöver utbildning enligt en internationell läroplan. Så är inte fallet om tillräckligt många sådana elevplatser tillhandahålls av enskilda huvudmän.⁷³

Det finns för närvarande 23 internationella skolor i Sverige, varav 6 har kommunal huvudman. Den mest närliggande internationella skolan finns i Danderyd, flera internationella skolor finns också i Stockholm.⁷⁴ Vårterminen 2024 gick 139 elever folkbokförda i Täby i en internationell skola.

⁶⁸ Nacka kommun, "Samskolans Engelska klasser", hämtad 2024-09-18
<https://www.nacka.se/valfard-skola/saltsjobadens-samskola-f9/pedagogik/samskolan-international/>

⁶⁹ Internationella engelska skolan Österåker, hämtad 2024-10-15.
<https://engelska.se/sv/vara-skolor/osteraker/>

⁷⁰ 24 kap. 2 § skollagen.

⁷¹ 24 kap. 4 a § första stycket skollagen.

⁷² 24 kap. 4 § skollagen.

⁷³ Prop. 2015/16:17, *Internationella skolor*, s. 56.

⁷⁴ Skolverkets skolenhetsregister, 2024-07-19.

5.3.1. Slutsatser

Det kan vara möjligt för Täby kommun att starta en internationell skola. Elevunderlaget blir dock med nödvändighet begränsat eftersom internationella skolor i första hand riktar sig till elever som är bosatta i Sverige för en begränsad tid. Det finns också internationella skolor i både Danderyd och Stockholm.

5.4. Särskilda pedagogiska metoder och skolutvecklingsprogram

5.4.1. NTA

NTA (naturvetenskap och teknik för alla) är ett skolutvecklingsprogram inom naturvetenskap, teknik och matematik. Ungefär hälften av landets kommuner är medlemmar i NTA, däribland nästan samtliga kommuner i Täbys närområde. Därtill är omkring 35 fristående huvudmän i landet medlemmar samt specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM). I Täby är Noblaskolan medlem.

NTA startade 1997 som ett projekt i samverkan mellan Linköpings kommun, Kungliga Vetenskapsakademien och Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien. NTA drivs idag som en ekonomisk förening. Akademierna finns representerade i föreningens styrelse samt genom att de utser ledamöter till det vetenskapliga råd som bland annat granskar NTA:s teman.⁷⁵

NTA vänder sig till skolans huvudmän och erbjuder teman som utgår från kursplanerna i ett eller fler av ämnena biologi, fysik, kemi, teknik och matematik. Varje tema omfattar en utbildning, en lärarhandledning och material för ett frågebaserat, laborativt arbetssätt. Utbildningen, och arbetet med teman tillsammans med förskolebarn och grundskoleelever, är ett led i lärares kompetensutveckling och fungerar samtidigt som ett stöd i barnens och elevernas lärande.

Inträdesavgiften på 15 000 kr betalas som ett engångsbelopp, därefter en terminsavgift per deltagande elev. För närvarande är avgiften 20 kronor per elev och termin.⁷⁶ Därtill kommer kostnader för inköp av NTA-lådor och NTA-handledningar.

5.4.2. Naturskola

De första naturskolorna i Sverige startade under första halvan av 1980-talet. Sveriges naturskolor är samlade i Naturskoleföreningen som har som mål att stödja och främja utveckling av utomhuspedagogik. Det finns idag omkring 90 naturskolor i Sverige, varav några i närliggande kommuner till Täby.

Naturskoleföreningen beskriver att naturskolor inte i sig är några platser "utan uttryck för tron på ett arbetssätt, "att lära in ute". Det inkluderar både att lära sig om naturen i naturen och att använda naturen som plats för lärande i andra ämnen.⁷⁷

⁷⁵ NTA Skolutveckling (2024) *Verksamhetsberättelse 2023 för NTA Skolutveckling ekonomisk förening*.

⁷⁶ NTA Skolutveckling, "Att bli medlem", hämtad 2024-09-16. <https://ntaskolutveckling.nu/bli-medlem/>

⁷⁷ Naturskoleföreningen, hämtad 2024-10-12. <https://www.naturskola.se/>

Naturskolorna, som ofta är belägna vid en naturnära lokal, t.ex. i ett naturreservat, är vanligen en utomhuspedagogisk resurs som erbjuder undervisning utifrån olika teman, exempelvis småkrypens värld, liv i vatten och matematik i naturen. I vissa fall erbjuder de också kompetensutveckling för pedagoger. I Stockholms stad finns, förutom en traditionell naturskola vid Järvafältet, även en mobil naturskola kallad fältlabbet. Fältlabbet arbetar med olika teman och besöker en lämplig naturlokal i skolans närhet.

Kostnaderna för naturskolor rör framför allt lokaler och personal. Nacka kommun avvecklade år 2020 sin naturskola som funnits sedan mitten av 1980-talet och under merparten av tiden varit belägen i Velamsund naturreservat. I tjänsteskrivelsen hänvisas bland annat till låg efterfrågan och kostnaden, totalt 1,5 miljoner kr per år varav 1,2 miljoner kr för personal och 250 000 kr för hyra av lokal.⁷⁸

5.4.3. Övrigt

Generation PEP, som innebär arbete för fysisk aktivitet och hälsosamma matvanor, är relativt vanligt i närliggande kommuner. I Täby blev Vallatorpsskolan i början av 2024 certifierad Generation Pep-skola.

Exempel på andra alternativ som förekommer i närliggande kommuner är utomhuspedagogik, Singapore-modellen för undervisning i matematik, digitalisering, skriva sig till lärande (STL) med flera.

5.5. Slutsatser

NTA och naturskola är båda alternativ som skulle kunna vara lämpliga att införa i den kommunala regin. Samtidigt är det förknippat med vissa kostnader och det är möjligt att arbeta med att utveckla undervisningen i naturvetenskap, teknik och matematik samt med utomhuspedagogik på andra sätt.

6. Sammanfattning och åtgärder

Alla elever, också de som lätt når kriterierna, har rätt till ledning och stimulans att nå längre. Med Skolverkets uppgift om att 5 procent av alla elever är särskilt begåvade innebär det över 300 elever i årskurs F-9 inom den kommunala regin i Täby, därtill kommer en större grupp högpresterande elever. Även om spetsutbildning eller profilklasser införs kommer en stor del av dessa elever fortsatt att gå i vanliga klasser. Rätten till ledning och stimulans gäller också alla elever, oavsett vilken skola de går i. Det bedöms därför finnas behov att stödja rektor, lärare och övrig personal inom skolan vad gäller kompetens och organisation för att tydliggöra, vägleda och rikta arbetet med att säkerställa dessa elevers behov, vilket det stödjande material som är under framtagande syftar till att ge. Där sådana insatser är otillräckliga behöver andra åtgärder vidtas, exempelvis flytt till högre årskurs om det i övrigt finns goda förutsättningar för det, vilket också kommer att behandlas i materialet.

⁷⁸ Nacka kommun (2019) "Avveckling av Naturskolan i Velamsund" (KFKS 2019/922).

Skolverket lyfter vikten av samarbetsformer inom och mellan skolformer och högskola som ett sätt att tillvarata dessa elevers behov. Det förekommer idag samarbete mellan Åva gymnasium och grundskolan, men främst inom matematik. De nya bestämmelserna om att elever i grundskolan under vissa förutsättningar kan läsa gymnasieämnen kan ge nya möjligheter till sådant samarbete men går även att arrangera på andra sätt.

Profilklasser inom lämpliga ämnen, som kommuniceras på ett effektivt sätt till potentiella elever och deras vårdnadshavare, kan utgöra attraktiva alternativ inom Täbys grundskolor som och tillvaratar elevers intresse för att specialisera sig inom olika områden, inklusive högpresterande och särskilt begåvade elever med ett särskilt intresse för ämnet.

Mot bakgrund av detta bedöms följande åtgärder vara lämpliga att vidta inom verksamhetsområde utbildning:

- I samråd med Täbys kommunala grundskolor undersöka konkreta förutsättningarna för att starta profiler inom idrott, svenska, engelska, matematik och samhällskunskap med målet att profiler som bedöms lämpliga ska starta höstterminen 2026. I detta arbete bör även möjligheterna att starta riksrekryterande spetsutbildning beaktas.
- Se över möjligheterna att starta idrottsprofil på någon skolenhet.
- Kommunikationsinsatser för befintliga och för kommande profilklasser för att göra dem kända bland potentiella elever och deras vårdnadshavare.
- Framtagande av stödjande material gällande särskilt begåvade och högpresterande elever. Förutom bland annat vägledning för att identifiera särskilt begåvade elever och anpassa undervisningen kan det även innefatta hur verksamhetsområdet centralt kan stödja kompetensutveckling och utvecklade samarbetsformer inom och mellan skolformer för att stärka möjligheterna för att ge de elever som behöver det mer utmaningar.
- Ansöka om medlemskap i den ekonomiska föreningen NTA skolutveckling och erbjuda fortbildning inom ramen för Täby akademi i NTA-materialet.

7. Källförteckning

Förordning (2024:675) om riksrekryterande spetsutbildning i högstadiet i grundskolan och statsbidrag för sådan utbildning.

Internationella engelska skolan Österåker, hämtad 2024-10-15.
<https://engelska.se/sv/vara-skolor/osteraker/>

Linköpings kommun (2019) "Reviderade riktlinjer för start av profiler inom grundskolans högstadium" (dnr BOU 2018-746).

Lunds kommun (2024) *Utredning om möjligheter att värna och utveckla profiler på de kommunala skolorna i Lund.*

Nacka kommun (2019) "Avveckling av Naturskolan i Velamsund" (KFKS 2019/922).

Naturskoleföreningen, hämtad 2024-10-12. <https://www.naturskola.se/>

NTA Skolutveckling (2024) *Verksamhetsberättelse 2023 för NTA Skolutveckling ekonomisk förening.*

NTA Skolutveckling, "Att bli medlem", hämtad 2024-09-16.
<https://ntaskolutveckling.nu/bli-medlem/>

Prop. 2009/10:165, *Den nya skollagen - för kunskap, valfrihet och trygghet.*

Prop. 2015/16:17, *Internationella skolor.*

Prop. 2023/24:20, *Bättre anpassad undervisningstid i grundskolan, specialskolan och sameskolan.*

Prop. 2023/24:79, *Att lättare få läsa i snabbare takt och på en högre nivå.*

Skolförordning (2011:185).

Skolinspektionen (2018) *Utmanande undervisning för högpresterande elever. Kvalitetsgranskning på gymnasieskolans naturvetenskapliga program.*

Skolinspektionen (2020) *Resultatskillnader inom skolor. Rektors arbete med att analysera klassresultat och främja goda studieresultat för alla elever.*

Skollag (2010:800).

Skolverket (2012) *Högpresterande elever, höga prestationer och undervisningen.*

Skolverket (2015a) "1.1 Inledning – att uppmärksamma de särskilt begåvade eleverna", i *Stödmaterial särskilt begåvade elever.*

Skolverket (2015b) "1.2 Särskilt begåvade barn i skolan" i *Stödmaterial särskilt begåvade elever.*

Skolverket (2015c) "1.3 Organisatorisk och pedagogisk differentiering" i *Stödmaterial särskilt begåvade elever.*

Skolverket (2015d) "1.4 Att ge förutsättningar för skolornas arbete", i *Stödmaterial särskilt begåvade elever*.

Skolverket (2020) *Redovisning av uppdraget Elever som snabbare når kunskapskraven*.

Skolverket (2024) "Försöksverksamhet med spetsutbildning i högstadiet", hämtad 2024-09-13.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/anordna-och-administrera-utbildning/anordna-utbildning-pa-grundskoleniva/forsoksverksamhet-med-spetsutbildning-i-hogstadiet>

Skolverket (2024) Skolenhetsregistret.

Stockholms stad (2024) *Utbildningsnämndens handlingsplan för att möta särskilt begåvade elevers behov* (ursprungligen från 2019, reviderad 2024).

Täby kommun (2023) Skolvalsregler för kommunala grundskolor samt tolkning av begreppet relativ närhet.

Täby kommun (2024) Delegationsordning för barn- och grundskolenämnden (dnr BGN 2024/71-09).

Ung livsstil Täby 2018/2019.

Utbildningsdepartementet (2024) "Spetsutbildning permanentas och reglerna stramas upp", hämtad 2024-10-09.

<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/10/spetsutbildning-permanentas-och-reglerna-stramas-upp/>

Bilaga 1. Åva gymnasiums samarbete med högskola och universitet

Åva gymnasium har väl etablerade kontakter med såväl högskola och universitet som näringslivet. Eleverna ges möjlighet att koppla teori till praktik och utforska olika karriärvägar genom aktiviteter som exempelvis studiebesök, gästföreläsare och arbetsmässor. Åva gymnasium ser att dessa samarbeten och aktiviteterna både bidrar till att berika utbildningarna och förbereder eleverna för framtida studier och yrkesliv.

Exempelvis ges elever på naturvetenskapsprogrammet möjlighet att delta vid Berzeliusdagarna och Sonja Kovalevsky-dagarna. Berzeliusdagarna har arrangerats av Svenska Kemisamfundet sedan 1956 och är ett årligen återkommande möte som riktar sig till gymnasieelever i årskurs 2 med ett intresse för kemi. Sonja Kovalevsky-dagarna är ett årligt evenemang som riktar sig till gymnasieelever som har ett motsvarande intresse för matematik och som arrangeras av Nationalkommittén för matematik vid Kungliga Vetenskapsakademien i samarbete med Svenska matematikersamfundet.

På naturvetenskapsprogrammet och teknikprogrammet kan eleverna välja kursen *matematik - specialisering* som individuellt val. Kursen ges i samarbete med KTH och eleverna läser kursen linjär algebra för gymnasister på KTH parallellt med att de får undervisning i programmering av lärare på Åva.

Åva beskriver att det framgent är viktigt att fokusera på att samla och dokumentera det upparbetade arbetet för att det ska kunna tas tillvara effektivt. Detta innebär att skapa strukturer för att samla in och organisera information om de olika samarbetsaktiviteterna och de kontakter som har etablerats med högskolor och universitet.

En annan utvecklingsmöjlighet skolan lyfter fram är att utforska möjligheter till långsiktig hållbarhet och förbättring av samarbetena genom att utvärdera befintliga strukturer och processer samt identifiera eventuella områden för förbättring och utveckling. Detta kan inkludera att skapa tydliga riktlinjer och rutiner för samarbetsaktiviteter, att utbilda och engagera personalen samt att utvärdera resultat och effekter av samarbetet för att säkerställa att det fortsätter att bidra till elevernas utbildning. På så sätt kan skolan säkerställa att samarbete med högskola och universitet fortsätter att vara en central del av skolans strategi för att främja elevernas akademiska och professionella utveckling även i framtiden.